

Vplyv vojenských konfliktov na teritoriálnu a štátoprávnu stabilitu krajín Európy.

Daniel Gurňák

Abstract

Impact of martially conflicts on territorial and constitutional law stability of states in Europe.

The presented paper is aimed at interesting politico-geographical theme – searching of connection between two phenomenons: territorial and constitutional stability in Europe and martially conflicts, that in this territory were performed during 20. century. Results of our research are presented in two maps.

Úvod

V našich predchádzajúcich prácach sme sa systematicky snažili hodnotiť z politicko-geografického hľadiska vývoj politickej mapy v priestore stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy (Gurňák 1999, 2001, 2002). Pri uvedenom dlhodobom výskume sme však viackrát narazili na problém komparácie sledovanej oblasti s okolitým územím. V našich príspevkoch sme z viacerých aspektov hodnotili stredovýchodnú a juhovýchodnú Európu ako región s veľmi komplikovaným politickým vývojom, ktorý sa odrazil vo zvýšenej miere nestability štátov a ich hraníc. Analyzovali sme tiež dĺžku trvania vojenských konfliktov na tomto území a ich súvzťažnosť s politickým vývojom (Gurňák, 2002), pričom opäť sme zistili, že bojové operácie v značnej časti tohto priestoru prebiehali veľmi dlho. Vystáva však otázka – je naozaj stredovýchodná a juhovýchodná Európa výnimočne politicky a bezpečnostne nestabilnou časťou Európy alebo sa, naopak, výrazne od jej zvyšku nelíši?

Odpoveď na túto otázku mohol dať len rozšírený výskum, ktorý pozostával z aplikácie už použitých metód na širšie územie. Predmetom nášho záujmu sa stal prednostne vzťah medzi dobou trvania priamych bojov na danom území a počtom územných a štátoprávnych zmien v geografickom priestore Európy počas 20. storočia. Cieľom našej štúdie je náčrt regionálnych disparít v rámci Európy z hľadiska politickej a bezpečnostnej stability.

Vymedzenie sledovaného územia a časového úseku

Ako sme naznačili v úvode, skúmanú oblasť sme sa rozhodli vymedziť podľa geografických hraníc Európy, hoci jej suchozemské hranice nie sú vždy celkom striktné a jednoznačne vymedzené a nezhodujú sa s politickými hranicami. K tomuto kroku nás viedla snaha vyhnúť sa enormnému množstvu spracovávaných dát. Konkrétne sme sa napr. vyhli spracovávaniu zložitej problematiky politického vývoja v oblasti Kaukazu a pod.. Niežeby nás tento, či iné regióny nezaujímali, avšak jednak ich štúdium z predmetného aspektu by bolo veľmi náročné aj z časového hľadiska, jednak ich vývoj už nesúvisí bezprostredne s vývojom v rámci celej

Európy. Uvedené dôvody nás preto viedli k rozhodnutiu mapovať sledované javy v rámci geografických hraníc Európy.

Zostáva nám ešte definovať sledované časové obdobie, nakoľko náplňou nášho výskumu bolo sledovanie určitých javov počas vymedzeného obdobia. Hoci vo svojich predchádzajúcich prácach sme sa venovali detailnému výskumu územného vývoja štátov počas dlhého obdobia celého druhého milénia, v tomto prípade sme sa rozhodli sledované obdobie zredukovať na 20. storočie. Dôvody boli obdobné ako pri vymedzovaní sledovaného územia. Zatiaľ sme nemali dostatok priestoru a času na realizáciu rozsiahleho detailného výskumu, preto sme v snahe zmenšiť objem spracovávaných dát zvolili kratšie obdobie. Navyše 20. storočie má z hľadiska moderného vývoja Európy kľúčový význam. Európa sa v 20. storočí stala arénou doteraz najrozsiahlejších a najkrvavejších vojen v ľudskej histórii. Od roku 1901 do roku 2000 prežila veľmi búrlivé obdobie. Niekoľkokrát sa výrazne zmenila jej politická mapa, došlo k presunom miliónov obyvateľov, vystriedali sa v nej rôzne režimy a formy štátov od monarchií, cez diktatúry, až po demokracie, zaviedli sa nové druhy dopravy, vybuďovala sa infraštruktúra, priemysel, obrovský skok nastal vo vývoji technológií atď.. Sprievodným javom týchto zmien boli aj vojny. Hoci to na prvý pohľad nevyzerá, počas značnej časti 20. storočia sa v Európe bojovalo. Bez bojov, výraznejších prejavov nepokojov, rozsiahleho terorizmu a masového prenasledovania obyvateľov zažila v tomto období Európa len asi okolo 30 rokov.

Postup získavania základného súboru dát

Jednou zo základných prác pri našom výskume bolo čo najpodrobnejšie zmapovanie územného vývoja štátov na sledovanom území v časovom období od roku 1901 až do roku 2000 (vrátane). Základom nášho príspevku je komparácia a analýza dvoch máp. Jednou je mapa počtu štátových zmien a zmien štátnej príslušnosti regiónov, druhou mapa postihnutia regiónov priamymi bojovými operáciami.

Mapa počtu štátových a teritoriálnych zmien

Pod pojmom štátová zmena rozumieme zmeny podielu štátneho útvaru na vykonávaní suverenity na danom území, t. j. napr. zmena postavenia autonómneho útvaru v rámci štátu, prípadne vymanenie sa závislého územia z vplyvu inej mocnosti atď. Medzi tieto zmeny teda nerátame zmeny režimu (samozrejme pokiaľ nemali vplyv na postavenie autonómnych a závislých útvarov), ale zasa rátame medzi ne napr. začatie, či ukončenie určitých foriem okupačných režimov narušajúcich existujúce štátne štruktúry (najmä počas 1. a 2. svetovej vojny, či krátko po nich). Pojem zmena štátnej príslušnosti regiónu netreba bližšie špecifikovať, ide o ovládnutie tohto územia inou mocnosťou. Vzhľadom na to, že praktické rozlišovanie týchto dvoch procesov by spôsobovalo isté komplikácie, rozhodli sme sa ich vzájomne nerozlišovať. Zaznačili sme preto každú zmenu v podieloch jednotlivých subjektov na vykonávaní suverenity nad daným územím.

Mapa postihnutia regiónov priamymi bojovými operáciami

Pod pojmom územie postihnuté priamou bojovou operáciou chápeme také územie, kde v danom období prebiehali bojové akcie pozemných vojsk, prípadne veľmi intenzívne útoky vzdušných síl, eventuálne námorných síl na pozemné ciele. Jednoducho povedané, ide o oblasť, ktorá je v danom časovom období deštruovaná bojovou činnosťou. Uvedenú mapu sme zostrojili tak, že sme mapovali všetky vojenské konflikty v období rokov 1901-2000. Pri rozsiahlych konfliktoch (svetové vojny i iné) sme sa zamerali na zmapovanie ich časopriestorového priebehu. Samozrejme, otázkou je miera presnosti do akej je možné takéto fenomény mapovať. Pokiaľ ide o časovú presnosť, snažili sme sa rozlišovať na úrovni mesiacov, ako najmenších časových jednotiek. Priestorovo sme sa snažili generalizovať mapované údaje do mapy mierky cca 1:10 000 000. Najproblematickejšie a najnepresnejšie bolo samozrejme mapovanie neregulérnych gerilových stretnutí, ktoré ťažko mapovať priestorovo i časovo.

V oboch prípadoch mapovania je najvhodnejším vyjadrením získaných dát kartografické vyjadrenie chorochromatickou metódou. Tieto mapy samozrejme ani zďaleka nevysvetľujú zložité komplexy historicko – geografických a najmä geopolitických problémov. Interpretácia týchto máp nie je možná bez náležitého preniknutia do znalostí historicko – politického vývoja sledovaného regiónu.

Analýza štátových a teritoriálnych zmien v 20. storočí

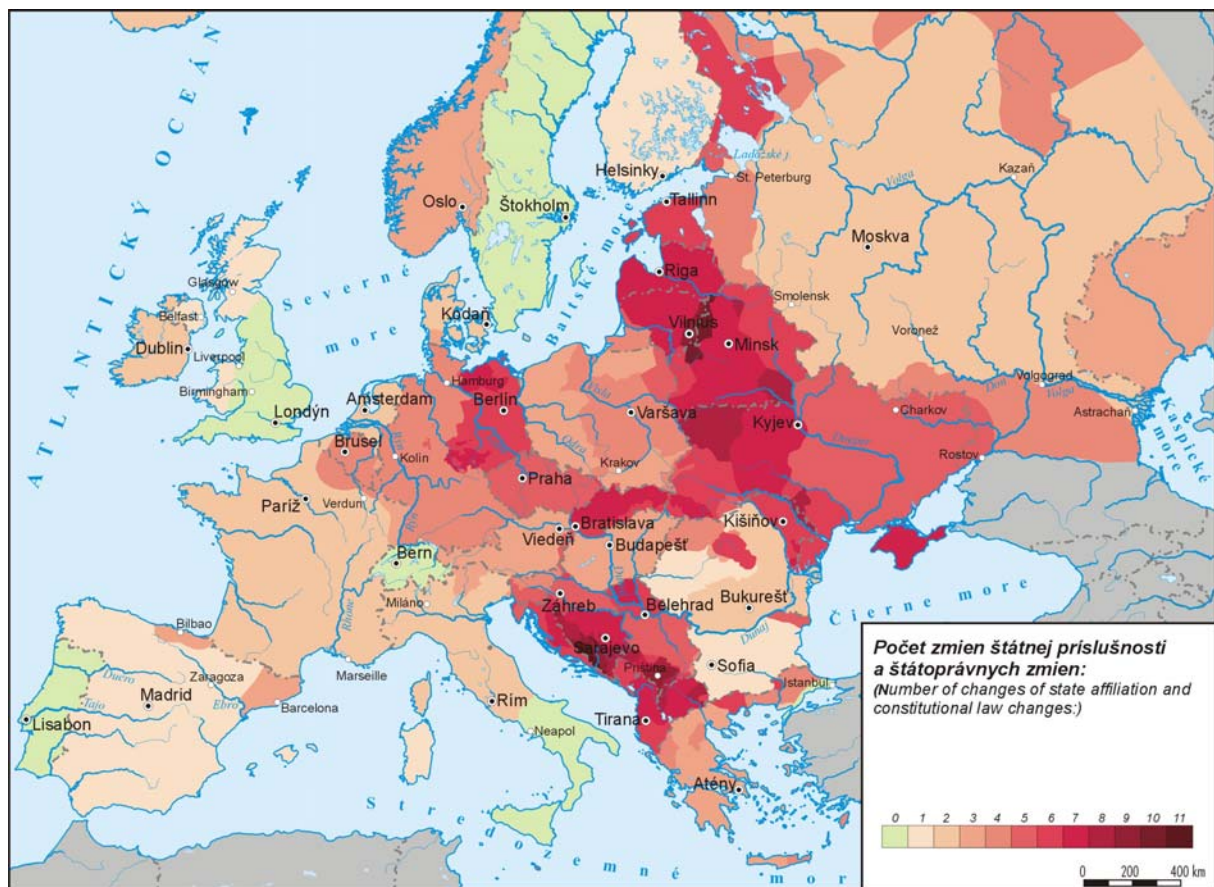
Všeobecne môžeme konštatovať, že od počiatku do konca 20. st. prekonala politická mapa Európy zásadné zmeny. Tieto zmeny však nezasiahli Európu rovnomerne. Ako z mapy 1 vidno, najmä v jej východnej časti boli tieto zmeny výraznejšie. Práve v strednej a východnej Európe došlo v priebehu 20. storočia k zásadnej zmene v spôsobe utvárania nových štátnych hraníc. Základným kritériom vyčleňovania štátnych území sa stalo národnostné zloženie obyvateľstva na danom území a nie ako doposiaľ historický princíp.

Najzávažnejším mocenským aktom bolo súčasne a možno povedať nepripravené a čiastočne nečakané rozbitie všetkých štyroch veľkých impérií v strednej a východnej časti Európy (Ruska, Rakúsko-Uhorska, Osmanskej ríše a čiastočne Nemecka). Výsledkom bola krajne nestabilná a evidentne krátkodobá mocenská situácia, ktorá sa začala veľmi skoro (po cca. 15 rokoch) meniť. Porazené Nemecko začalo čoraz bezohľadnejšie a nekompromisnejšie presadzovať svoje mocenské požiadavky podopierané i čoraz intenzívnejšími ekonomickými väzbami. Podobne i Sovietske Rusko si pomaly nachádzalo cesty z vlastnej medzinárodnej izolácie a nenápadne si pripravovalo pôdu na vlastnú mocenskú expanziu. Malé a navzájom zväčša znepriatelené štáty stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy však ani za tejto napätej situácie nedokázali prekonať vzájomné rozpory, čím len napomáhali postupujúcej destabilizácii existujúceho mocenského systému, v ktorom sa zrodili. Výsledok nenechal na seba dlho čakať.

V západnej časti Európy počas tohto obdobia do 2. svetovej vojny, až na lokálne výnimky, nebol vývoj taký dramatický. Počas 1. svetovej vojny Nemecko okupovalo väčšinu Belgicka, Luxembursko a severovýchod Francúzska. Po vojne došlo len k relatívne malým posunom

niektorých hraníc. K zmenám došlo i na Britských ostrovoch, kde sa postupne úplne od Veľkej Británie odtrhlo Írsko, najskôr ako domínium, neskôr ako úplne samostatný štát. Ďalšou oblasťou zmien sa stalo Španielsko, kde počas občianskej vojny (ktorú však samu o sebe nepovažujeme za štátoprávnu zmenu), došlo na strane republikánov k vyhláseniu autonómie pre oblasti Baskicka a Katalánska, tieto zmeny však negovalo víťazstvo generála Franca, ktorý obnovil plnú centralizáciu Španielska.

Mapa 1 Počet štátoprávnych a teritoriálnych zmien v období rokov 1901-2000
 Map 1 Number of constitutional law and territorial changes during period 1901-2000

Zásadný zlom vo vývoji celej Európy znamenala 2. svetová vojna, počas ktorej bolo narušené doterajšie štátoprávne postavenie alebo územný rozsah väčšiny európskych štátov. V roku 1940 došlo k faktickému rozdeleniu strednej a východnej Európy na mocenské sféry Nemecka a Ruska (ZSSR), prípadne i Talianska. Značná časť uvedeného územia bola týmito veľmocami buď fakticky anektovaná, alebo mocensky kontrolovaná. Navyiac Nemecko okupovalo kontinentálne krajiny západnej Európy a zo severnej Európy Dánsko a Nórsko. Zmenám unikli len Britské ostrovy a Pyrenejský polostrov. Bipolárny model nemecko-ruského rozdelenia stredovýchodnej Európy nemal dlhé trvanie, naopak prakticky ihneď prešiel do vzájomnej mocenskej konfrontácie, ktorá vyústila do krátkodobej nemeckej hegemonie. Táto nemecká hegemonia však stačila iba ďalej narušiť štátoprávny a teritoriálny vývoj na celom sledovanom území, následne sa celý systém zrútil. Koncom 2. svetovej vojny

síce došlo k formálnej reštaurácii predvojnových pomerov, najmä v západnej Európe. V stredovýchodnej a čiastočne i severnej Európe (Fínsko), však došlo k nemalým úpravám, ktoré sa v konečnom dôsledku diali v prospech mocenských záujmov Ruska. S výnimkou centrálného Poľska došlo z teritoriálneho pohľadu k faktickej reštaurácii Ruského impéria so strategicky významnými územnými ziskami (Kaliningrad, Halič, Zakarpacie). Väčšina krajín stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy sa dostala pod priamy mocenský vplyv Ruska. Nemecko, ako potencionálny hlavný oponent ruských záujmov bolo eliminované rozdelením, teritoriálnou redukciou a čiastočnou okupáciou (podobne dopadlo aj Rakúsko). Niektoré nové hranice, najmä v stredovýchodnej Európe boli stabilizované i faktickým etnickým čistením územia (odsuny menšín, dosídľovanie pohraničných oblastí, výmeny obyvateľstva). Ostatné hranice v uvedenom priestore boli reálne garantované práve mocenským tlakom Ruska, ktoré nemalo záujem na eskalácii konfliktov medzi svojimi satelitmi.

Po roku 1950 nastalo v celej Európe relatívne dlhšie obdobie stability, aspoň navonok. V skutočnosti pod pokrievkou zdanlivého pokoja ďalej pokračovali procesy, ktoré pripravili pôdu pre ďalšie neskoršie zmeny a ktoré sa v čase studenej vojny veľmi neprejavovali. Išlo najmä o problém federalizácie, či stupňa federalizácie viacnárrodných štátov, prípadne autonómií pre národnostné menšiny. Tento problém sa týkal tak východoeurópskych, ako aj niektorých západoeurópskych krajín. Kľúčovým momentom pre ďalší vývoj bolo pozvoľné oslabovanie ruskej hegemonie vo východnej Európe, ktoré sa prakticky ihneď prejavovalo na vzťahoch medzi jeho satelitmi. Akoby „zázračne“ začali ožívať zdanlivo zabudnuté vzájomné spory, národnostné trenice. Kolaps ZSSR, ako dediča Ruského impéria viedol opäť k výraznej destabilizácii najmä východnej a juhovýchodnej Európy. Najväčšie postihol tento kolaps jednak samotné územie bývalého ZSSR, ale aj územia satelitov s nízkou etnickou homogenitou. V tejto kategórii krajín mala prím najmä bývalá Juhoslávia, na území ktorej aktuálne stále prebieha proces teritoriálnej i štátoprávnej destabilizácie. Zmeny však zasiahli i niektoré krajiny západnej Európy, kde s postupujúcou demokratizáciou verejného života dospeli viaceré krajiny i k výraznej decentralizácii štátnych štruktúr, ktoré sa prejavili v presunoch kompetencií na nižšie postavené územné celky (Španielsko, Veľká Británia, Taliansko, Belgicko).

Komplikovaný štátoprávny a teritoriálny vývoj v 20. storočí sa prejavil i na mape teritoriálnej a štátoprávnej stability (mapa 1). Už na prvý pohľad je zrejmá výrazná destabilizácia prakticky východnej časti Európy v kontraste s malým počtom zmien v západnej Európe.

V rámci takmer celej východnej polovice Európy môžeme konštatovať výrazne vyšší počet štátoprávnych a územných zmien, no môžeme tu rozlíšiť ešte oblasti s extrémne vyšším počtom štátoprávnych zmien. Medzi ne možno zaradiť západný okraj bývalého ZSSR, bývalú Juhosláviu, Albánsko, bývalé NDR, ale aj územie predvojnového Československa, najmä však Slovenska a Zakarpátia (až 7 zmien). Absolútne najvyššiu mieru nestability vykazujú niektoré regióny bývalej Juhoslávie (Kosovo 9 zmien), najmä však Bosny a Hercegoviny (10 zmien). Možno prekvapivo vykazujú najvyššiu mieru stability v juhovýchodnej Európe väčšina Bulharska a čiastočne Rumunska. Tento jav bol v oboch prípadoch (najmä však v

prípade Bulharska) dôsledkom určitého lavírovania počas 1. i 2. svetovej vojny, kedy stáli tieto krajiny na strane v danom momente vyhrávajúcich mocností.

V západnej časti Európy je celkový počet štátoprávných a územných zmien výrazne nižší. Väčšinu zmien v tomto regióne môžeme pripísať dočasným okupáciám a anexiám počas svetových vojen. To platí i oblasti s maximálnymi hodnotami (Belgicko, Luxembursko a príľahlá časť severovýchodného Francúzska – 4 zmeny), i o rozsiahlejších oblastiach s nižším počtom zmien (Holandsko, zvyšok Francúzska, väčšina Talianska – 2 zmeny). V niektorých oblastiach došlo ku kombinácii uvedených okupácií s inými zmenami, napr. v Nórsku, ktoré získalo v r. 1905 nezávislosť (3 zmeny). V Španielsku sa prejavila už spomenutá snaha o decentralizáciu najmä v oblastiach Baskicka a Katalánska, spomínali tiež postupné získavanie nezávislosti Írska, ale podobným procesom prešiel i Island. Na mape sme zachytili i proces decentralizácie Veľkej Británie, kde boli postupne udelené väčšie kompetencie tzv. vedľajším krajinám (Škótsku, Walesu a s komplikáciami i Severnému Írsku).

Je typické, že území, ktoré by počas 20. storočia nepostihli žiadne územné a štátoprávne zmeny je veľmi málo. Pokiaľ ide o štáty ako celky, tak môžeme hovoriť iba o Švédsku, Švajčiarsku a Portugalsku, z ostatných regiónov sa jedná o Anglicko a južné Taliansko, prípadne ešte o úzky pruh pobrežia Turecka pozdĺž Úžin. To všetko len potvrdzuje aké prelomové bolo pre Európu 20. storočie.

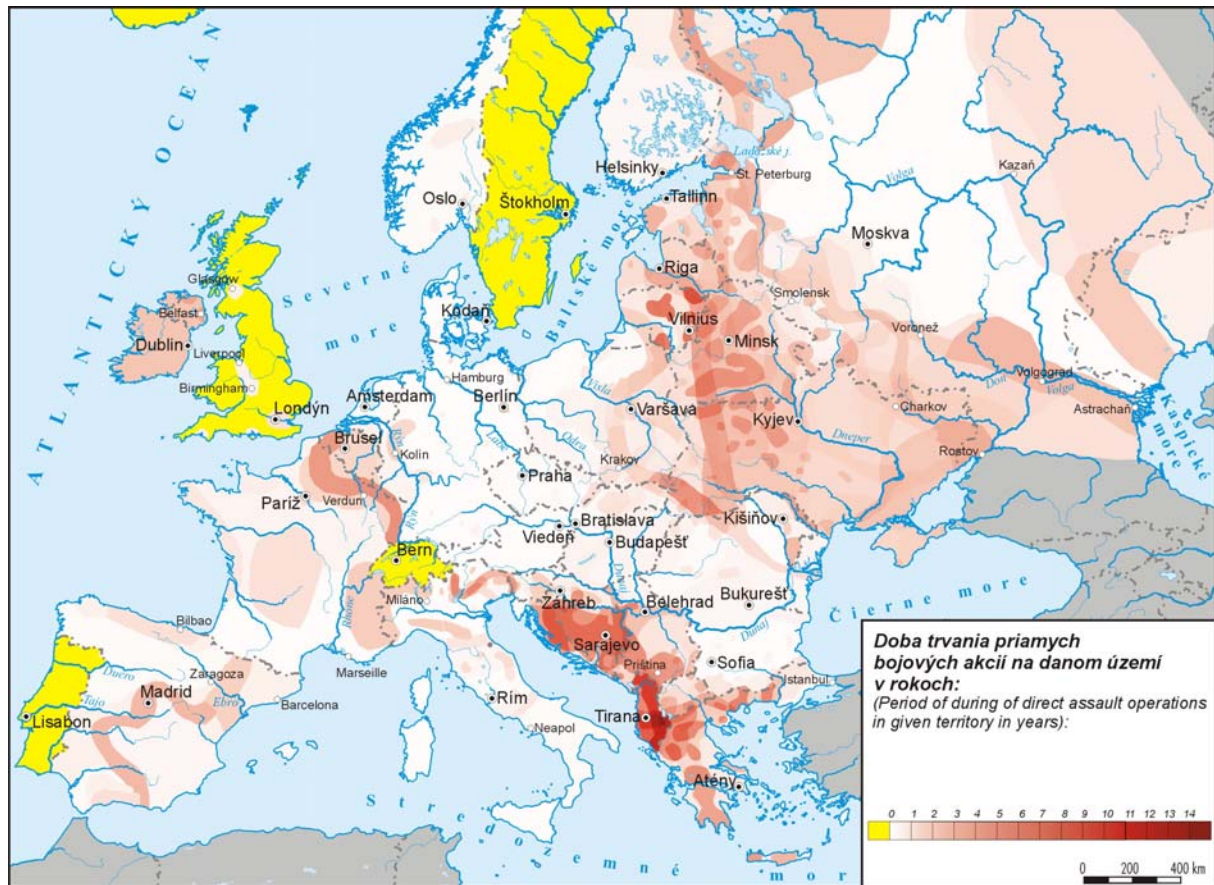
Na záver však musíme dodať, že do nášho sumáru štátoprávných zmien sme nezaradili vstup do nadštátnych štruktúr, ktorý najmä v prípade Európskej únie síce znamená fakticky zmenu štátoprávneho postavenia členských krajín, no podľa nášho názoru kvalitatívne výrazne odlišnú od sledovaných zmien. Zahrnutie uvedených zmien by navyše značne skreslilo výsledky nášho výskumu.

Priestorové rozmiestnenie a dĺžka trvania vojenských konfliktov

Ako vidno z predchádzajúcej analýzy, veľká väčšina teritoriálnych a štátoprávných zmien bola úzko zviazaná s vojenskými konfliktmi, najmä so svetovými vojnami. Nanesením všetkých konfliktov do jednej mapy nám vznikol zaujímavý obraz ich priestorového rozšírenia i akejsi „časovej“ intenzity. Zámerne uvádzame tento termín, pretože dĺžka trvania konfliktu môže, ale nemusí nič vypovedať o jeho intenzite a najmä deštruktívnych účinkoch. To platí najmä pre tzv. bleskové konflikty, kedy za veľmi krátky čas dochádza k obrovským škodám (napr. plošné bombardovanie), nehovoriac o veľmi rôznorodom charaktere okupačných režimov v zázemí rýchlo sa presúvajúcich bojových línií, ktoré, pokiaľ proti nim nevypukne ozbrojený odpor, nie sú bojovou činnosťou (napriek tomu, že môže ísť až o genocídu). Na druhej strane však možno konštatovať, že pokiaľ sa na danom území odohrával dlhotrvajúci konflikt, musí mať nezávisle na svojej intenzite výrazne deštruktívne účinky. Už len ak vezmeme do úvahy, že spravidla uprostred vojenského konfliktu nie je možná rekonštrukcia a inovácia zariadení, infraštruktúry, budov (s výnimkou tých ktoré sú nutné pre bojovú činnosť, resp. pre núdzové fungovanie spoločnosti).

Mapa 2
Map 2

Postihnutie územia priamymi bojovými operáciami v rokoch 1901-2000
Impact of direct assault operations on the territory during period 1901-2000

Výsledkom našej práce je mapa postihnutia regiónov priamymi bojovými operáciami (mapa 2). Na sledovanom území môžeme pozorovať tri oblasti intenzívnych konfrontácií. Plošne najväčšia je oblasť stredovýchodnej Európy, konkrétne pás územia tiahnucci sa od fínsko-ruských hraníc cez územie pobaltských štátov, Bieloruska, Ukrajiny, Moldavska, západného okraja Ruska, východného Poľska a čiastočne severného Rumunska. V tejto oblasti sa počas 20. storočia bojovalo zhruba 1-6, extrémne až 8 rokov. Toto pásmo zvýšenej intenzity bojov je zároveň málo výrazne ohraničené oproti svojmu okoliu, časová intenzita bojov sa postupne smerom do susedných oblastí plynulo znižuje. Druhá oblasť zvýšenej intenzity bojov leží na juhu a západe Balkánu (bývalá Juhoslávia, Albánsko, Grécko), vyznačuje veľmi vysokou „časovou“ intenzitou bojovej činnosti (4 - 8, extrémne 10 - 14 rokov). Táto oblasť vysokej intenzity bojov je zároveň výrazne ohraničená oproti svojmu okoliu. Tretou rozsiahlejšou zónou výraznejšie zvýšenej bojovej činnosti je úzky pás od Belgicka pozdĺž hraníc severného Francúzska až k hraniciam Švajčiarska, kde boje prebiehali sústavne počas 4 – 4,5 rokov). Okrem týchto oblastí sme v Európe zmapovali i menšie lokálne oblasti s vysokou časovou intenzitou bojov. Jednou z nich je napr. úzky pás pozdĺž taliansko-rakúskych hraníc (2,5 – 5 rokov), či podobne úzky pás územia tiahnucci sa naprieč Španielskom (2,5 roka). Všetky menované zmapované oblasti, počnúc severným Francúzskom sú typickým prejavom statickej zákopovej vojny (1. svetovej, prípadne

v Španielsku občianskej vojne), pre ktorú bola typická veľmi intenzívna bojová činnosť na relatívne úzkom pásu územia pozdĺž frontových línií. Málo známym faktom u nás je existencia občianskej vojny v Írsku (1919-1923), ktorá však mala špecifický charakter, trvala síce veľmi dlho, ale skutočná intenzita bojov (i samotné straty) boli relatívne veľmi nízke, táto vojna mala skôr charakter gerilových bojov, prípadne až izolovaných teroristických útokov a prepadov.

Vhodné je pozrieť sa na uvedenú problematiku z opačného uhla pohľadu, teda na miesta, kde sa bojovalo najmenej, prípadne vôbec. Pozoruhodným zistením je fakt, že v strede Európy sa tiahne pás územia, kde sa bojovalo až na výnimky veľmi krátko. Toto územie zaberá väčšinu Nemecka, Rakúska, Česka a tiahne sa cez Slovensko a Maďarsko na juhovýchod až po Rumunsko a Bulharsko. V tomto pásme časová intenzita vojenských konfliktov dosahuje hodnoty maximálne 1 rok (okrem iného i na strednom Slovensku), na väčšine územia však menej ako pol, ba až menej ako štvrt' roka. Ďalšími územiami s nízkou časovou intenzitou bojov sú väčšina územia Talianska, nížinaté oblasti Francúzska (t. j. oblasti, kde sa počas 2. svetovej vojny nemohlo plne rozvinúť otvorené partizánske hnutie odporu), severozápad a juhovýchod Španielska (zázemia bojujúcich strán v občianskej vojne), Nórsko a napokon centrálna Rusko (jadro územia, kde prevzali bolševici definitívne moc jednorazovým prevratom bez dlhej občianskej vojny).

Smutné je, že na celom sledovanom území Európy sú len tri krajiny, na území ktorých vládol počas celého 20. storočia mier a ktoré sa nezapojili priamo ani do vojen mimo svojich území (Švajčiarsko, Švédsko, Island). Na území Portugalska sa síce tiež nebojovalo, ale Portugalsko sa zapojilo do 1. svetovej vojny. Na území Veľkej Británie zasa neprebehli (s výnimkou Severného Írska) žiadne pozemné boje, ale najmä jej významné mestské aglomerácie na čele s Londýnom boli počas 2. sv. vojny terčom leteckých útokov a zároveň stotisíce britských vojakov bojovali a padli v oboch svetových vojnách.

Vplyv vojenských konfliktov na teritoriálnu a štátoprávnu stabilitu európskych krajín v 20. storočí

Pri porovnaní oboch sledovaných javov, štátoprávnych a teritoriálnych zmien štátov a dĺžky trvania priamych bojových operácií dospejeme k záveru, že oba javy spolu významne korelujú. Samozrejme, nie je možné sa obmedziť pri analýze len na jednoduché porovnanie priestorovej totožnosti sledovaných javov, je nutné zohľadniť aj množstvo faktov z historického pozadia reálnych udalostí a množstvo súvislostí.

Celkovo možno konštatovať, že najmä dve najvýraznejšie a najväčšie oblasti dlhotrvajúcich bojov (pás východnej Európy a západný Balkán) sa výrazne priamo viažu na zvýšený počet štátoprávnych a teritoriálnych zmien. Na základe štúdia, sme dospeli k záveru, že vo vzťahu k štátotvorným procesom majú konflikty (prípadne. časti konfliktov) odohrávajúce sa v týchto oblastiach rôznu kvalitatívnu povahu. Kým v uvedenej časti východnej Európy boli spravidla tam prebiehajúce vojenské konflikty, resp. ich výsledok, príčinou teritoriálnych a štátoprávnych zmien, o západnej a južnej časti Balkánu možno povedať, že to bolo zväčša naopak, existujúce politické rozdelenie spravidla vyvolalo následné konflikty. Táto

kvalitatívna rozdielnosť korešponduje s geopolitickými schémami, najmä pokiaľ ide o vytýčenie hlavnej a vedľajšej geopolitickej osi Európy (Krejčí, O., 2000). Kým konflikty, ktoré eskalovali v 20. st. medzi Vislou a centrálnym Ruskom možno vo väčšine prípadov považovať za kľúčové a určujúce politický vývoj v globálnom meradle, konflikty v juhozápadnej polovici Balkánu boli zväčša odozvou na zvonka nanútenú líniu politického vývoja. Samozrejme tieto charakteristiky nie sú presné a prvky oboch nájdeme v jednej i druhej oblasti. Typické pre v poradí tretiu menovanú oblasť výraznej intenzity bojov na severe Francúzska je jej vzťahová väzba na susedné územie Belgicka a Nemecka – výsledky dlhých statických bojov sa v štátoprávnej a štátno-teritoriálnej rovine prejavili v menších územných zmenách a najmä v zmenách vnútorného usporiadania jednej z bojujúcich strán (Nemecka).

Veľmi špecifická je i pozícia pásu s nízkou časovou intenzitou bojov v centrálnej Európe, ktorý kontrastuje pomerne vysokým počtom teritoriálnych a štátoprávnych zmien v niektorých jeho častiach. Tento fakt je zrejme prejavom dvoch možných konštelácií, buď išlo o jadrové územie silnej mocnosti, ktoré bolo zasiahnuté vojnou len v mimoriadnych prípadoch (to však platí v tomto prípade len pre Nemecko, resp. čiastočne Rakúsko) alebo sa jednalo o územia ľahko vojensky ovládnuteľné, pričom tamojšia politická moc i obyvateľstvo mali len veľmi obmedzené možnosti na ozbrojený, prípadne dlhodobý odpor. Exemplárnym príkladom je bývalé Československo (napr. roky 1938-1939, či 1968), ba i príklad Slovenského národného povstania, ale i povstania a prevraty v Maďarsku, Rumunsku, či rýchle porážky, resp. kapitulácie Bulharska na jeho vlastnom území.

Ešte väčšia miera korelácie je v prípade porovnania území kde sa počas 20. storočia vôbec nebojovalo s tými, kde nedošlo počas tohto obdobia k žiadnym štátoprávnym a teritoriálnym zmenám. Možno povedať, že obe oblasti sú takmer totožné, platí to najmä pre Švédsko, Švajčiarsko, Portugalsko a čiastočne Anglicko. K väčšiemu kontrastu medzi oboma sledovanými javmi dochádza na Islande, ktorý síce prakticky nezažil na svojom území priame boje, ale až dvakrát zmenil svoje štátoprávne postavenie (mimochodom v dôsledku vojen v Európe). Menší kontrast v opačnom garde je v južnom Taliansku, ktoré nezažilo žiadne výrazné štátoprávne zmeny, ale zato sa na jeho území niekoľko mesiacov bojovalo (menej ako štvrtroka v r. 1943).

Záver

Naše zistenia potvrdili empiricky predpokladané tvrdenie o vzťahu vojenských konfliktov a teritoriálno – štátoprávnych zmien. Výsledky nášho výskumu zhrnuté do mapovej podoby názorne ukázali minimálne priestorovú súvzťažnosť oboch politicko-geografických javov. Ukázalo sa, že oblasť stredovýchodnej a najmä juhovýchodnej Európy sa javila počas 20. storočia výrazne politicky a bezpečnostne nestabilnejšia ako iné časti Európy. Tento fakt sa nepochybne prejavil v rôznych iných zložkách socioekonomickej sféry. Už letný pohľad na publikované mapy u skúseného geografa priam evokuje ďalšie priestorové súvislosti (napr. ekonomické, sociologické a i.). Dúfame preto, že naše výsledky bude možné použiť pri iných geografických výskumoch.

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu 1/0032/03, ktorému bol udelený finančný príspevok grantovou agentúrou VEGA.

Literatúra:

- BAAR, V. (2002): Národy na prahu 21. stoloetia – Emancipace, nebo nacionalizmus? Ostravská univerzita, Tilia, Ostrava, 415 s.
- BARBAG, J. (1987): Geografia polityczna ogólna, PWN, Warszawa
- BAŠOVSKÝ, O. – LAUKO, V. (1990): Úvod do regionálnej geografie, SPN, Bratislava, 118 s.
- BELL-FIALKOFF, A. (2003): Etnické čistky, Práh, Praha, 327 s.
- BLAŽÍK, T. (1992): Geopolitické dôsledky vývoja po roku 1989 v krajinách Strednej a Východnej Európy, Geografické informácie 1, Univ. Konštantína Filozofa, Nitra, s. 30 – 35
- BLAŽÍK, T. (1997): Changes in the geopolitical Position of Slovakia in the 1990s, In: Acta Universitatis Carolinae, Geographica XXXII, Supplementum, Karolinum Praha, s. 285-289
- BLAŽÍK, T. (1999): Geopolitické postavenie Slovenska na konci 90-tych rokov. In: Minár, J.-Trizna, M. (eds.): Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie, Bratislava, 161-166.
- BRINKE, J. (1994): Renezance politické geografie, Otázky geografie 1. ČGS, Praha 1995, s. 31 - 44
- BRZEZINSKI, Z. (1999): Velká šachovnice. Mladá fronta, Praha, 228 s.
- BUČEK, J. (1995): Geopolitika na konci 20. storočia, Medzinárodné otázky, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, č. 3, ročník IV, Bratislava, s. 41-53
- GURŇÁK, D. (2001): Teritoriálna a štátová stabilita štátov v procese historicko-geografického vývoja stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy, In: Novák, S. ed. (2001): Geografické aspekty stredoevropského priestoru, Masarykova univerzita, Brno, s. 38 –42
- GURŇÁK, D. (2002): Vplyv vojenských konfliktov na teritoriálnu a štátovú stabilitu krajín stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy, In: Matlovič, R. ed. (2002): Folia geographica 6, Prešovská univerzita, FHP, Prešov, s. 24 – 31
- GURŇÁK, D. (2004): Štáty v premenách storočí - dejepisný atlas, Mapa Slovakia Plus, Bratislava, s. 50
- HAJASOVÁ, K. (2000): Vybrané názory na pojem región a regionálny rozvoj In: Drgoňa, V. ed. (2000): Geografické štúdie 7: Stredoeurópsky priestor. Univerzita Konštantína filozofa, Nitra, 2000, s. 89-97
- HNÍZDO, B. (1994): Základní geopolitické teorie. Mezinárodní vztahy, 4, 72-79
- HONZÁK, F. – PEČENKA, M. – VLČKOVÁ, J. (1995): Evropa v proměnách staletí, Libri, Praha, s. 589
- HUNTINGTON, S. P. (2001): Sřet civilizací, Rybka Publishers, Praha, s. 447
- IŠTOK, R. (2003): Politická geografia a geopolitika, Prešovská univerzita, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešov, s. 392
- JOHNSON, P. (1991): Dějiny 20. století, Rozmluvy, Praha, s. 845
- JOHNSTON, R. J. (1989): The State, Political Geography and Geography, In: Peet, R. – Thrift, N. (eds.): New Models in Geography, I., London, s. 292 – 309

- KASALA, K. (1999a): Cieľ a prostriedky regionálnogeografického prístupu. Teoreticko-metodologické problémy geografie, príbuzných disciplín a ich aplikácie. Bratislava, UK, 191-196.
- KASALA, K. (1999b): Cultural changes and social trends in transforming countries: a case of Slovakia. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, Supplementum, 2/1, 223-229.
- KOL. (1973): Atlas zur Geschichte 1, VEB Hermann Haack, Gotha/Leipzig
- KOL. (1977): Kapesní atlas světových dějin, Geodetický a kartografický podnik, Praha
- KOL. (1982): Atlas zur Geschichte 2, VEB Hermann Haack, Gotha/Leipzig
- KOVÁČ, D. (1997): Nacionalizmus 19. a 20. storočia, Historický časopis, Roč. 45, č. 1, Historický ústav SAV, Bratislava, s. 77 - 84
- KREJČÍ, O. (2000): Geopolitika stredoevropského priestoru, Ekopress, Praha, s. 318
- LAUKO, V. (1991): K problematike komplexnej geografičeskej regijonalizaciji. Acta FRNUC, Geographica 31, 201-210.
- LAUKO, V. – BLAŽÍK, T. (2002): Geopolitické postavenie Slovenska v európskom kontexte, mapa 1 : 20 000 000, In: Atlas krajiny SR, Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Bratislava, Esprit, spol s. r. o., Banská Štiavnica. p. 68
- LIŠČÁK, V. – FOJTÍK, P. (1996): Státy a území světa, Libri, Praha, s. 935
- MAGULA, A. – MARI, L. – TOLMÁČI, L. – TOLMÁČIOVÁ, T. (2002): Lexikón štátov a území sveta, MAPA Slovakia, Bratislava, 2. vyd., s. 279
- MELLOR, R. E. H. (1989): Nation, state and territory - a political geography, Routledge, London – New York, s. 218
- MIDDLETON, H. – HEATER, D. (1990): Oxfordský atlas moderních světových dějin, Odeon, Praha, s. 64
- MORAVCOVÁ, D. – BĚLINA, P. – PEČENKA, M. (1994): Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941, ISE, Praha
- MORGENTHAU, H. J. (1985): Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace. New York
- PAULOV, J. (1996): K zmenám geografickej a geopolitickej polohy Slovenska v historickom kontexte, Luknišov zborník 2, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 137 - 154
- PEČENKA, M. – LUŇÁK, P. A KOL. (1995): Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha
- PLECHANOVÁ, B. – FIDLER, J. (1997): Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995. ISKP, Praha, s. 240
- TOLMÁČI, L. – BLAŽÍK, T. – MANDZÁK, S. (1990): Nationality questions in Slovakia and the Influence of November 1989 on its Development. European Geographer 1, s. 33–35.
- WEITHMANN, M. W. (1996): Balkán: 2000 let mezi východem a západem, Vyšehrad, Praha, s. 432

RNDr. Daniel Gurňák, PhD.

*Katedra regionálnej geografie, Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina, 842 15
Bratislava, Slovenská Republika*

tel.: 00421 2 60296622, e-mail: gurnak@fns.uniba.sk

CITÁCIA ČLÁNKU:

Guřák, D. (2005): **Vplyv vojenských konfliktov na teritoriálnu a štátoprávnu stabilitu krajín Európy**, In: Svatoňová, H. ed. (2005): Geografické aspekty stredoevropského priestoru, Masarykova univerzita v Brně, Brno, s. 434 – 447, ISBN 80-210-3759-8